

Наталія Ротар

ДИСКУРС ДОНБАСУ
В МЕДІА-ПРОСТОРІ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті здійснено аналіз дискурсу Донбасу в медіапросторі політичної еліти Російської Федерації. Обґрунтовано, що концептуальною основою дискурсу Донбасу в медіапросторі політичної еліти РФ, побудованого на принципах тотальної за медіаефектом

та агресивної за характером пропаганди, є ідея «розділеного народу» (росіяни Росії та росіяни України; росіяни та українці), коли принцип етнічної єдності в політичному сенсі домінує над принципом громадянської ідентичності.

Ключові слова: Україна, Донбас, Російська Федерація, політична еліта, медіапростір.

Nataliia Rotar. *The discourse of the Donbass in the media space of the political elite of the Russian Federation*

The article analyses the discourse of Donbass in the media space of the political elite of the Russian Federation. It is proved that the conceptual basis of Donbass in the media space discourse of the political elite of Russia, built on a total of printspipah media effects and aggressive propaganda, is the idea of the «divided nation» (Russian Ukraine and Russia Russian, Russian and Ukrainian), when the principle of ethnic unity in the political sense prevails over the principle of civic identity.

Key words: Ukraine, Donbass, Russian Federation, the political elite, the media space.

У сучасному світі інформаційний та політичний процеси мають єдину природу – інформаційну, що багато в чому визначає змістовні та процесуальні характеристики політики. В умовах перенесення політичних відносин в інформаційне поле ЗМІ дедалі частіше виступають як вирішальний чинник розвитку політичного процесу. До того ж, сучасні політичні комунікації активно інкорпоровані в процеси глобалізації світового інформаційного простору. Попри те, що держава як основний актор на політичній арені зберігає свою значимість у сфері міжнародної інформаційної політики, ЗМІ зорієнтовані на виконання ролі активного і відносно самостійного суб'єкта політичного процесу, а політика держави не формується безпосередньо ЗМІ, її успіх багато в чому залежить як від позиції впливових періодичних видань, які потрапляють у поле зору політиків, здатних мобілізувати громадську думку, так і від можливостей і здатності ключових суб'єктів політики використовувати ЗМІ в реалізації власного внутрішньо- та зовнішньо-політичного курсу.

Одним з важливих аспектів перетину інформаційних та політичних процесів стає медіапростір політичної еліти, що використовується як ресурс влади та безпосередньо впливає та змістовний

контент ЗМІ. Медіапростір політичної еліти розумітимемо як частину політичного простору, у якому сконцентровано погляди та політичні практики політиків, інтегрованих у систему вироблення та суспільного споживання масової інформації. Особливостями медіапростору політичної еліти, наділеного багатьма елементами символічного простору політики, є його насиченість політичними образами, символами, концептами, у яких відтворюються знання, переконання та ціннісні переваги, визначаються комунікативні наміри та технології їх практичної реалізації.

Дослідження ролі і функцій дискурсу та медіапростору у формуванні системи міждержавних відносин перебуває на перетині різних галузей наукового пізнання. Найбільш важливими для підготовки цього наукового дослідження стали положення, сформульовані в наукових працях А. Грабельнікова, І. Дзялошинського, П. Киричека, С. Корконосенка, А. Короченського, Б. Вуда, М. Гаврилової. Важливими є ідеї В. Малькової, В. Тишкова, Г. Кожевнікової, А. Верховського щодо аналізу проблем толерантності в текстах ЗМІ та формування «мови ворожнечі». Метою цієї статті є визначення структури та основних інтенцій дискурсу Донбасу в медіапросторі політичної еліти РФ.

У найбільш широкому визначенні російський дискурс Донбасу є формою інформаційної політичної боротьби (експансії), що фіксується в медіапросторі політичної еліти РФ за допомогою образів та символів, які відображають геостратегічні наміри Росії стосовно України. Тому наше дослідження ґрунтується на ідеях конструктивістської парадигми, зокрема ідеї про те, що держави як основні учасники міжнародних відносин, які наділені відчуттям «Я», тобто характеризуються унікальною ідентичністю, що формується насамперед дискурсом політичної еліти, зберігається у її медіапросторі та транслюється за допомогою усього віяля сучасних комунікативних каналів. Як базовий метод дослідження дискурсу Донбасу в медіапросторі політичної еліти РФ був обраний метод інтент-аналізу, що дозволяє визначати здатності слова спонукати до дії, враховуючи при цьому прихований підтекст висловлювань. Логіка методу інтент-аналізу зумовила послідовне визначення (1) функціональної спрямованості дискурсу політичної еліти РФ; (2) структурування основних інтенцій

дискурсу, що позиціонуються в медіапросторі еліти; (3) змістовної специфікації типових інтенцій політичної еліти, сукупність яких формує образ Донбасу, що транслюється засобами медіапростору російської еліти. Відповідна методу джерельна база дослідження утворена комплексом офіційних виступів та промов президента РФ В. Путіна та стенограм засідань Державної Думи РФ за період 2014 – квітень 2015 р., що розуміються нами як офіційний сегмент медіапростору політичної еліти РФ.

Донбас є тим регіоном України, в якому інформаційна присутність РФ завжди фіксувалася у вигляді інформаційного впливу, що подекуди набував форм інформаційного тиску. Метою інформаційного впливу РФ на Донбасі було і залишається знищення будь-яких політичних установок, намірів, уявлень чи оцінок, які пов'язують населення регіону з політичними ідентичностями в їх українському громадянському вимірі. Російські інформаційні інструменти впливу застосовують модель цілеспрямованого впливу, фактично інформаційного управління, метою якого є формування у об'єктів інформаційного управління такого виду поінформованості, щоб рішення про вчинення ними політичних дій відповідали інтересам та потребам суб'єктів управління.

Зміст поінформованості об'єкта інформаційного управління, його смислове навантаження визначаються офіційним дискурсом політичної еліти (насамперед президента та парламентарів), який задає контент масового інформаційного простору. М. Гаврилова, оцінюючи президента як суб'єкта політичної комунікації, наголошує, що однією з найважливіших характеристик президентського дискурсу є те, що «президентська промова інтерпретується як політична дія» [1, с. 257]. На користь такої інтерпретації президентського дискурсу вказують і результати досліджень американської президентської риторики від Ф. Рузвельта до Дж. Буша-молодшого, здійснених Б. Вудом [2 ; 3; 4]. Науковець доводить, що президентський дискурс американської економічної політики безпосередньо впливає на всі рівні фінансових ринків – від сприйняття громадянами економічних новин до зовнішніх інвестицій та банківських відсоткових ставок.

Можливість розуміти дискурс Донбасу, сформований та відтворюваний у медіапросторі політичної еліти РФ, як інструмент

цілеспрямованого впливу на масмедійну аудиторію російських ЗМІ, зокрема і українського Донбасу, підтверджується тим, що на тлі відсутності стабільних громадянських ідентичностей російська меншина та русифікована частина цього регіону України були зорієнтовані на отримання політичної інформації з російських інформаційних джерел. Наприклад, одна з компаній, що надає послуги кабельного телебачення в Донецьку, пропонує глядацькій аудиторії чотири пакети каналів – «Україна», «Стандарт», «Розширений» та «Ямал», з яких тільки у першому максимально представлені українські канали новинного характеру і який користується найменшим попитом серед абонентів [5]. Рекламуючи ж три інші пакети, наголошується, що в них «зібрані УСІ російські інформаційні телевізійні канали, які не безпідставно можуть претендувати на звання телеканалу № 1 Російської Федерації». Отже, РФ мала сформовану глядацьку аудиторію в Донецьку, стосовно якої могла активно використовувати найбільш дієвий засіб наочно-образного сприйняття політичної інформації – телевізійного інформаційного впливу, адже 83 % населення Донбасу дізнаються новини саме з телевізійних каналів (друге місце належить Інтернет-ЗМІ (41%), на третьому місці – близькі люди, родичі, друзі, сусіди (24%) [6].

Насамперед охарактеризуємо функціональну спрямованість дискурсу політичної еліти РФ щодо Донбасу, тобто визначимо, до яких політичних дій спонукають промови російських політиків аудиторію, частина якої представлена громадами України. Функціональна спрямованість дискурсу Добасу В. Путіна розкривається через виокремлення певних тематичних блоків, ідеологічно підпорядкованих необхідності захисту інтересів росіян та російськомовного населення («... якщо ми побачимо, що це свавілля починається в східних регіонах, якщо люди попросять нас про допомогу, а офіційне звернення чинного легітимного президента у нас уже є, то ми залишаємо за собою право застосовувати всі наявні у нас засоби для захисту цих громадян. І вважаємо, що це цілком легітимно» [7]).

Першим тематичним блоком офіційних промов, в яких російський президент позиціонує своє ставлення до України як до незалежної («Ніколи не піддавав сумніву ту обставину, що Україна

є сучасною повноцінною, суверенною європейською державою» [8]) та європейської («Це велика європейська країна з європейською культурою» [9]) держави. Проте розгортання цієї тези В. Путіним вказує на декларативність таких оцінок, адже більш розлого політик ставить під сумнів не сам факт незалежності України, а кордони, в яких вона існує сьогодні. Відповідаючи на питання Н. Баклі, журналіста «Файненшл таймс» щодо того, чи є Донбас (журналіст використав путінську назву Новоросія) частиною України, В. Путін чітко сформулював свою позицію як позицію невизнання сучасних кордонів України. Російський президент визначив три регіони України, існування яких в сучасних кордонах нашої держави він ставить під сумнів: (1) *східні та південні області України*: «...історія формування України в її сьогоднішніх кордонах – це досить складний процес. А ви що, хіба про це не знаєте? Ви що, не знаєте, що в 1922 році частину земель, яку якраз ви і називаєте ... загалом-то, завжди історично називали ці землі Новоросією. Чому? Тому що це, по суті, був один регіон з центром у Новоросійську, тому називався Новоросією. Це Харків, Луганськ, Донецьк, Миколаїв, Херсон, Одеська область. Ці землі були в 20-ті роки, в 21–22-му роках, при створенні Радянського Союзу, передані від Росії Україні. Формулювання просте було в комуністів: для того, щоб підняти процентне співвідношення пролетаріату на Україні» [8]; (2) *Крим*: «У 54-му році Хрущов, який любив постукати чоботом в ООН, чомусь прийняв рішення передати Крим Україні. Зроблено це було тоді з порушенням навіть радянського закону. За чинним тоді нормативним актом, за законами Радянського Союзу, для того, щоб одну територію союзної республіки передати іншій союзній республіці потрібно було рішення Верховної Ради одного і другого суб'єкта, тобто однієї республіки і другої. Цього не було зроблено, а що було зроблено? Простампували відповідним рішенням президії Верховної Ради РРФСР і Україною, але не самого парламенту, а тільки президії» [8]; (3) *Західна Україна*: «А Ви що, не знаєте, чи що, що після Другої світової війни частина територій була прирізана до України як результат Другої світової війни? Частину відрізали від Польщі, від Угорщини, здається. Львів яким був містом, якщо не польським? Ви що, не знаєте про це, чи що?» [8]. Таким чином В. Путін вказує на обгрунтованість претензій Росії

щодо Донбасу та Криму й провокує ревізіоністів Угорщини, Польщі та Румунії до актуалізації своїх територіальних претензій до України. Цей аспект функціональної спрямованості дискурсу В. Путіна підкріплюється офіційним позиціонуванням неможливості етнічного розмежування українців та росіян («мені здається, що російський та український народ – це практично один народ, от хто б чого не говорив» [10]) та визнанням специфіки Західного регіону України як найбільш європейського («Так, звичайно, є Галичина, є території, які примикають до Заходу, до Західної Європи. У них природним чином формувалися особливі відносини з католицьким світом, природним чином формувалися відносини зі своїми сусідами, там взаємне проникнення мов і культур» [10]), який не повинен «нав'язувати» свої погляди всьому народу України.

Другий тематичний блок у путінському дискурсі Донбасу представлений позиціями російського президента щодо форми державного устрою України, яка б відображала «специфіку інтересів», сформованих на Сході нашої країни. Необхідність федералізації В. Путін обґрунтовує для своєї аудиторії «складним етнічним складом» [9] України. Не розуміючи «небажання деяких політичних сил на Україні навіть слухати про можливість федералізації» [9], російський президент визначає цей процес як одну з умов нормалізації відносин між Росією та Україною, оскільки тільки федералізація України здатна забезпечити дотримання законних прав та інтересів «росіян, які проживають на Україні, і тих людей, які вважають себе росіянами незалежно від того, що у них у паспорті написано. Людей, які вважають російську мову рідною мовою, а російську культуру рідною культурою і які відчувають свій нерозривний зв'язок з Росією» [11]. Найбільш компактно ця категорія людей проживає на Донбасі, тому Росія вважає своїм обов'язком домогтися, «щоб люди, які проживають на територіях [Донбас – *Н. Р.*], зрозуміли, що вони на щось мають право, що вони щось можуть вирішувати самостійно у своєму житті» [9]. Така інтерпретація прав громадян України, що проживають на Донбасі, провокує аудиторію оцінювати їх як безправних, що не можуть домогтися дотримання наявних регіональних та етнічних інтересів і потреб у форматі існуючого державного устрою України.

Третім тематичним блоком дискурсу Донбасу є його функціональна спрямованість на підтримку регіональної ідентичності у формах та категоріях, що забезпечують її першорядний, порівняно з українською громадянською ідентичністю, характер. В. Путін позиціонує населення Донбасу як «великих патріотів своєї малої батьківщини» [11], залишаючи таким чином відкритим питання – а що є для населення Донбасу батьківщина в державному сенсі: Україна, Росія чи квазіполітичні утворення «ЛНР»/«ДНР»? На тлі позиціонування Донбасу як території, що не визначається російським президентом як територія України («введення в дію раніше прийнятого закону про особливий статус цих територій – Донецька і Луганська» [12]; «Спроби Києва чинити економічний тиск на Донбас, блокувати його життєдіяльність лише ускладнюють ситуацію» [13]), та наділення Донецька і Луганська характеристиками політичного суб'єкта у взаємодії з Києвом («російська сторона виступає за налагодження стійких прямих контактів Києва з Донецьком і Луганськом, за продовження роботи в рамках контактної групи» [13]; «необхідні законні голоси, що представляють Донбас, які б взаємодіяли з владою у Києві» [8]) залишає в путінській аудиторії можливість обирати громадянську ідентичність тільки як російську або «ЛНРівську»/«ДНРівську».

На нашу думку, саме такий тематичний блок російського дискурсу Донбасу на символічному рівні виводить Донбас за межі державних кордонів України. Водночас, вкажемо на певну особливість путінського дискурсу Донбасу. Жоден виступ перед російською аудиторією, який інформаційно спрямовувався і на Донбас, не містив інтерпретації Донбасу як території України ані в політичному, ані економічному сенсах. Але у телефонних розмовах з європейськими політичними лідерами, зберігаючи позицію щодо політичного відмежування Донбасу від України («нагальна необхідність налагодження прямого політичного діалогу Києва з представниками Донбасу» [14]; «важливість налагодження політичного діалогу між київською владою та представниками Донецька і Луганська» [15]; «особливу увагу приділено формуванню в рамках Контактної групи робочих підгруп, за допомогою яких є змога здійснювати необхідний діалог між київською владою та представниками Донбасу» [16]),

В. Путін говорить про Донбас як про територію України в економічному контексті («В. Путіним акцентовано пріоритетне значення... надання підтримки економічному відновленню постраждалих регіонів Південного Сходу України» [17]).

Комунікативному виведенню Донбасу за політичні кордони України та сферу українських громадянських ідентичностей у російському медіапросторі сприяло й те, що громадяни України, які проживають у Донецькій та Луганській областях України, жодного разу не позиціонувалися президентом РФ саме як громадяни України. Натомість у президентському дискурсі Донбасу вони визначаються за допомогою нейтрального в політичному сенсі поняття «люди»: «І потрібно поважати людей, які живуть на Південному Сході України» [18]; «право на те, щоб сказати вирішальне слово, хто, як і з ким хоче жити, на яких умовах, має належати людям, які живуть на цих територіях» [11]; «конституційна реформа, в якій мають бути враховані законні права людей, які проживають на території Донбасу» [12]; «нам треба обов'язково подати сигнал тим людям, які живуть на Південному Сході України, вони повинні відчутти себе «а» – в безпеці і «б» – учасниками загальнополітичного процесу стабілізації в країні» [7]. В іншому разі, В. Путін публічно залишив за собою право введення російських військ у східні регіони України: «ми вважаємо, що якщо ми навіть приймемо рішення, якщо я прийму рішення про застосування Збройних Сил», то воно буде легітимним, повністю відповідатиме нормам міжнародного права та зобов'язанням Росії щодо захисту «тих людей, яких ми вважаємо близько пов'язаними з нами і історично, і в сенсі загальної культури, пов'язаними тісно в економічному плані. Це відповідає нашим національним інтересам – захистити цих людей. І це гуманітарна місія. ... ми не зможемо залишитися осторонь, якщо побачимо, що їх починають переслідувати, знищувати, піддавати знущанням. Дуже б хотілося, щоб до цього не дійшло» [7].

Російський парламентський дискурс Донбасу в частині визначення функціональної спрямованості є суттєво вужчим, аніж президентський. Зокрема, з трибуни Державної Думи РФ був підтриманий та емоційно розгорнутий переважно загальний контекст тематичних блоків президентського дискурсу Донбасу –

необхідність захисту росіян. Розглядаючи звернення до парламентів світу і міжнародних парламентських організацій із вимогою «звернути увагу і почати розслідування, відкрите і неупереджене розслідування злочинів на Південному Сході України», наслідки майдану позиціонувалися як страшні для України в цілому («це призвело до геноциду росіян на всій території країни» [19]; «всі політичні репресії спрямовані тільки проти російських організацій, проти людей, які виступають, а це в основному росіяни. Там же немає репресій проти українського народу в цілому, репресії конкретно проти росіян!» [20]) та на рівні Донбасу зокрема (для «Справедливої Росії» абсолютно очевидно, що на Південному Сході України, у Донбасі, в Новоросії відбувається геноцид, і саме за етнічною ознакою» [19]). У більш м'яких, характерних для дипломатії формах, на етнічну природу конфлікту вказує С. Лавров, наголошуючи, що упродовж української кризи Росія послідовно прагнула допомогти Україні подолати цей важкий період її історії, «досягти міцного миру і національної згоди в питанні про майбутнє країни, про її державний устрій, при якому всі українці відчували б себе комфортно, безпечно і гідно» [21].

Важливим відтінком функціональної спрямованості російського парламентського дискурсу Донбасу є те, що саме з російської парламентської трибуни голова комітету Держдуми у справах СНД Л. Слуцький, наголошуючи на тому, що російський політикум виступає «за Русский мир і проти тенденцій, що ведуть до його колапсу, які ми спостерігаємо в останні роки і які, на жаль, означають, що ми втягнуті в цивілізаційну, геополітичну сутичку», чітко визначив російські пріоритети щодо України: «Сьогодні момент істини щодо майбутнього Русского мира пов'язаний, звичайно, з Україною, зокрема з Південно-Сходом України», тому російські парламентарі повинні мобілізувати потенціал міжнародної парламентської дипломатії «для справедливих оцінок, для мирного процесу, для майбутнього нашого з вами Русского мира!» [19] (принагідно зазначимо, що до 2013 р. 87,0 % населення Донбасу не чули про доктрину «Русского мира» Патріарха Кирила [22]). Привертає увагу й те, що в жодному іншому офіційному зверненні чи виступі представника політичної еліти Росії досліджуваного періоду «Русский мир» не згадувався в контексті подій на Сході України.

Отже, для позиціонування функціональної спрямованості дискурсу Донбасу російська політична еліта використала інформаційно-інтерпретаційну стратегію, зорієнтовану на такі форми комунікації з аудиторією, як інтерв'ю та «пряма лінія», які частіше за інші тиражуються усіма видами ЗМІ. На нашу думку, поширення інформації саме в таких формах зумовлено бажанням трансливати не змістовно-фактичну інформацію, а її змістовно-концептуальне наповнення, яке розкриває аудиторії російське бачення зв'язків між явищами, фактами та подіями, що відбуваються на Сході України.

Окреслення функціональної спрямованості дискурсу дозволяє здійснити структурування основних інтенцій дискурсу Донбасу, що фіксуються в медіапросторі російської політичної еліти. Згідно з принципами використання інвент-аналізу встановлено, що структура інтенцій дискурсу Донбасу утворена поєднанням прагнення до апологізації «ми» (створення позитивного образу російської еліти в контексті подій на Донбасі), критики «вони» (української влади як опонента РФ на Донбасі), апеляції до «3 сторони» (Європи та США як потенційних арбітрів у вирішенні українсько-російського конфлікту).

Апологізація «ми» російської політичної еліти здійснюється в дискурсі В. Путіна в контексті інтересів РФ («ми повинні керуватися інтересами країни, з цього будемо виходити» [11]) та розкривається через низку характеристик позиції РФ стосовно Донбасу.

– *Ми робимо все можливе для Донбасу:* «Зі свого боку Росія зробить усе, що від нас залежить, щоб конфлікт на Сході України перейшов з сьогоднішньої військової фази у фазу обговорення за столом переговорів мирними і виключно дипломатичними засобами» [23];

– *Ми здійснюємо гуманітарну допомогу Донбасу:* «Російська сторона, у свою чергу, готова і буде надавати гуманітарну допомогу населенню Донбасу, що страждає від гуманітарної катастрофи» [24];

– *Ми за мирне врегулювання конфлікту на Донбасі:* «Що стосується мінських домовленостей, це дуже важлива частина, і ми – за їх виконання ...» [18];

– *Ми можемо впливати на Донбас, нашу позицію там беруть до уваги:* «Відомо, що значна частина електроенергетики України працює на донбаському вугіллі, але його досі не купують.

Нас просили чинити тиск на Південний Схід України, на Донбас, з тим щоб гірники погодилися поставляти. Ми це зробили, але досі не купують. Чому?» [18]. Але дії політичного керівництва України не дозволяють «... нам, у Росії, так вибудувати роботу з людьми на Південному Сході України, щоб спонукати їх до повного виконання всіх домовленостей» [8];

– *Ми не втручаємося у внутрішні справи України:* «Ми, звичайно, не збираємося втручатися, це не наша справа нав'язувати Україні той чи інший спосіб поведінки. Але ми маємо право висловити свою думку» [11];

– *Ми за відновлення відносин з Україною:* «Ми будемо прагнути до того, щоб відновлювати відносини з Україною, це відповідає нашим інтересам» [11].

Варто наголосити, що, на відміну від функціональної спрямованості дискурсу Донбасу, апологезація «ми», здійснена В. Путіним, була розширена та конкретизована російськими парламентарями. Якщо дискурс В. Путіна в частині апологезації «ми» позначений минулим чи теперішнім часами та не містить посилів у майбутнє, то парламентський дискурс апологезації «ми» зорієнтований виключно у майбутнє:

– *Ми повинні сприяти визнанню «ЛНР» та «ДНР»:* «Діденко А. Н., фракція ЛДПР. ... чи не здається вам, що одностороння відмова центральної київської влади від своїх зобов'язань є невеликим кроком по шляху визнання особливої публічної правової суб'єктності ЛНР і ДНР? Лавров С. В. Безумовно, це факт, який цілком може бути використаний для обґрунтування зазначеної вами тези» [21];

– *Ми повинні змінити державний устрій України:* «Спроба зберегти унітарну Україну – це глухий кут, виходом з кризової ситуації є конфедералізація» [25]; «Ми повинні підтримати боротьбу громадян України за своє право на самовизначення» [26];

– *Ми повинні боротися за демократію в Україні:* «Ми сьогодні починаємо спільну з усіма фракціями, з усіма партіями роботу з захисту наших товаришів – тих, хто сьогодні на Україні дійсно бореться за ідеали демократії, ідеали свободи» [20]; «ми дійсно повинні почати компанію з захисту тих, кого сьогодні піддає репресіям нинішня влада в Києві» [20];

– *Ми повинні йти далі, ніж Крим*: «Нам цей державний кордон*, навпаки, не потрібен, нам потрібно далі рухатися, а ця межа ... рано ще робити її назавжди! (Оплески. Шум у залі.)» [27].

На тлі визначених вище прийомів апологезації «ми», які позначені високим рівнем конфліктогенного потенціалу, достатньо сміливою можна вважати позицію Глави президентської ради з прав людини М. Федотова, який на засіданні Ради з розвитку громадянського суспільства і прав людини, яке відбулося в Кремлі під головуванням В. Путіна, зауважив, що завдання Росії полягає в демілітаризації суспільної свідомості, а не в демобілізації: «Тільки перейшовши від інформаційної війни до інформаційного взаєморозуміння, ми зможемо поступово відновити братерські, дружні відносини між народами Росії та України. Взаємна ворожнеча – це катастрофа для обох країн, це безглуздість» [28]. М. Федотов запропонував частіше показувати по російському телебаченню фільми за творами Гоголя і створювати передачі про творчість Т. Шевченка, запрошувати українських артистів, письменників, художників, учених. Правозахисник висловив думку, що стереотипи підозрливості і ворожості, які поширюються в російському інформаційному просторі, неминуче ведуть до інтелектуального зубожіння, тому їм на зміну повинні повернутися відкритість і прагнення до співпраці. Але ця позиція не може бути включена до комунікативних форм апологезації «ми», оскільки вона не поширювалася російськими ЗМІ, тоді як українські Інтернет-ЗМІ її активно тиражували.

Критика української влади як інтенція дискурсу Донбасу політичної еліти РФ побудована на опозиції російському «ми». Тобто, українська сторона, насамперед політична еліта України, позиціонується як така, що надає перевагу силовим, а не консенсусним, традиційним для Європи, методам розв'язання конфліктів:

---

* Федеральними законами РФ «Про ратифікацію Договору між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб'єктів» та федеральним конституційним законом «Про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб'єктів – Республіки Крим та міста федерального значення Севастополя» визначався кордон між Україною та РФ.

«Я знову закликаю владу України негайно припинити бойові дії, зупинити вогонь, сісти за стіл переговорів з представниками Донбасу, розв'язувати всі проблеми, що накопичилися, виключно мирним шляхом» [29]; «ми не бачимо бажання у наших партнерів у Києві, у влади насамперед, розв'язати проблему взаємин з Південним Сходом країни за допомогою мирного політичного процесу, за допомогою переговорів» [8]; «На жаль, ми поки що бачимо тільки продовження спроб, елементів тиску, а реального бажання вирішувати [питання] політичними засобами поки що немає» [11]. Опозиційна російському «ми» Україна наділяється рисами ворога, який не має бажання врегулювати внутрішньополітичний конфлікт та позбавляється навіть потенційних ознак партнера РФ з врегулювання ситуації на Донбасі. При цьому, як свідчить апологезоване «ми» російської еліти, вона самопозиціонує себе як сторону, що вчиняє реальні кроки з врегулювання ситуації на Донбасі.

Путінський дискурс Донбасу, позиціонуючи Україну як «слабку, розділену державу» [8], поширює в медіапросторі комунікативно вибудовану штучну дистанцію між українською владою та українським народом. В. Путін стверджує, що українська влада, яка зорієнтована на війну, фактично протистоїть українському народу, тоді як «ми допомагаємо людям, насамперед, – ми допомагаємо українському народу» [11]; українська політична еліта позиціонується ним як підтримувана ззовні «партія війни», що і надалі штовхає «український народ у безодню національної катастрофи» [13].

Застосована В. Путіним дискурсивна тактика врахування ціннісних орієнтацій адресата інформації в парламентських інтенціях дискурсу Донбасу підсилювалася тактикою звернення до емоцій аудиторії. Україна як найбільш загальний образ «вони» характеризується в категоріях «найбільш репресивного режиму ХХІ століття», який послуговується принципом «хочеш говорити російською – ворог, не вклянешся бандерівським символам – ворог, пропонуєш федералізацію своєї країни – також ворог» [30]. Російські парламентарі, реалістично оцінюючи ціннісну систему своєї аудиторії та її очікування в частині «необхідності захисту» росіян Донбасу, створюють образ України як такої, що «змирилася з тим, що

втратила Донбас, і зараз головне завдання – вбити якомога більше людей там» [19], «бомбардування Донецька та Луганська відбуваються щодня» [31], викликаючи озлоблення та ненависть [32].

Інтенції дискурсу Донбасу, що фіксуються в медіапросторі російської політичної еліти, як «третю сторону», до якої апелюють усі суб'єкти конфлікту на Сході України, визначили Європу та США. Однак, якщо традиційно «третя сторона» в конфлікті позиціонується як нейтральна, то російська еліта наголошує, що українська криза та воєнні дії на Донбасі є наслідком «спроб США і їх західних союзників – які визначили себе переможцями в холодній війні – нав'язувати всюди свою волю» та результатом реалізації програми ЄС «Східне партнерство», зорієнтованої на те, щоб «відірвати ряд держав колишнього Радянського Союзу від Росії, поставити їх перед штучним вибором «з Росією чи з Європою». Тобто, США та ЄС, будучи «третьою стороною», визначаються як такі, що «підтримали державний переворот у Києві» [13]. Дискурс В.Путіна насичений контекстом, у якому США та ЄС позиціонуються як партнери у взаємодії щодо врегулювання ситуації на Донбасі тільки під час Мінських зустрічей. Так, російський президент констатує «велику роль» президента Франції та канцлера ФРН у пошуках компромісу під час Мінських зустрічей [33], а про необхідність ведення переговорів та припинення воєнних дій говорить як про спільно вироблену позицію: «Ми багато разів говорили і з керівництвом Сполучених Штатів, і з керівництвом європейських країн – необхідно терміново припинити братовбивчу війну та сісти за стіл переговорів» [10].

Проте, якщо дискурс В. Путіна паритетно позиціонує США та ЄС як «третю сторону» в конфлікті на Донбасі, то російські парламентарі ЄС взагалі не наділяють будь-якими функціями, а США характеризується в максимально агресивних мовних конструкціях («війна сьогодні потрібна і Америці: США завжди виходили з криз і піднімали свою економіку на військових конфліктах» [31]; «ця ситуація [на Донбасі –*Н.Р.*] яскраво демонструє нам те, що Америка досі живе і мислить у парадигмі холодної війни, в парадигмі стримування Росії» [34]), що, швидше, спонукає аудиторію розуміти цю країну як джерело українсько-російського конфлікту.

Поряд з позиціонуванням основних інтенцій дискурсу Донбасу в медіапросторі політичної еліти РФ відбувалося постійне оцінювання подій у цьому регіоні України. Зокрема, В. Путін наголошував на тому, що «ми спостерігаємо повну блокаду Донбасу. Це стосується фінансової сфери (відключена банківська система), це стосується виплат соціальних допомог та пенсій (нічого не платять). ... Можна сказати, що українська сьогоднішня влада – вона своєю рукою сама відрізає від себе Донбас ...» [11]. Російські депутати оцінюють процеси, що відбуваються в українському Донбасі, насамперед як такі, що потребують активного політичного та військового втручання РФ («Сьогодні в Донбасі гинуть наші брати, і ми повинні не ухилитися, не займатися якимись окремими питаннями, а більш рішуче надати їм підтримку» [35]; «Треба бути більш агресивними зовні, захищаючи Донбас» [35]; «Від нас чекає підтримки поранений Донбас» [36]; «Народ Луганщини та Донеччини повинен отримати необхідну політичну, гуманітарну та іншу допомогу Російської Федерації» [37]; «І максимальну допомогу надати Луганській народній республіці, Донецькій, визнати їх, ... надавати найпотужнішу, у тому числі військово-технічну, допомогу нашим співвітчизникам, Донбасу і Луганську» [38]). Привертас увагу той факт, що нейтральне визначення громадян України, які проживають у Донбасі, за допомогою поняття «люди», яке активно використовується в дискурсі В. Путіна, під час оцінки подій російськими парламентарями замінюється більш емоційно привабливими для аудиторії російського інформаційного простору «наші брати» та політично означеними «народ» та «ЛНР», «ДНР». Цей аспект дискурсу, на нашу думку, вказує на потенційні політичні наміри російської еліти щодо Донбасу – активна державна підтримка «ДНР» та «ЛНР», які не повинні привести до обурення російського суспільства «з приводу здачі Донбасу» [39].

З'ясування змістовної специфікації типової інтенції дискурсу окремих представників політичної еліти РФ дозволяє визначити образ Донбасу, який санкціоновано російською елітою для тиражування ЗМІ. Зауважимо, що в дискурсі російської еліти циркулює, як це не парадоксально, два образи Донбасу – перший призначений для трансляції всередині Росії та на Донбасі, окремі його елементи

використовуються для поширення по всій території України; другий призначений для трансляції під час міжнародної взаємодії.

Для першого варіанта образу Донбасу характерне позиціонування Донецька та Луганська як етнічно однорідних територій, на яких домінують росіяни («це не просто місто Донецьк, а повсталий російський народ» [19]), тому весь сенс конфлікту в тому, «що вони не хочуть забувати російську мову, втрачати російську мову, втрачати зв'язки з Росією» [20]. В межах цього образу фіксуються безапеляційне визнання «ЛНР» та «ДНР» («ми визнали підсумки референдуму, і президент, і міністр закордонних справ про це говорили, і ми в Думі говоримо про це» [19]) та вимога їх визнання іншими суб'єктами міжнародних відносин («це Луганська народна республіка і Донецька народна республіка ... І ніякого слова «самопроголошені» бути не повинно» [19]). Важливим для розуміння намірів та дій РФ на Донбасі є переконування аудиторії в тому, що «народ Донбасу не зламається» [36], «змінити що-небудь і змусити людей думати і діяти по-іншому вже неможливо!» [30], отже, завданням РФ є надання допомоги «ЛНР» та «ДНР» шляхом введення на Донбас російських миротворців [31]. Політичні дії України з захисту своєї території, відновлення цілісності держави оцінюються як «геноцид народу Новоросії», що супроводжується «політичними репресіями наших співвітчизників» [20].

На тлі одностайного схвалення дій РФ на Донбасі поодинокі заяви російських парламентарів, навіть виголошені з парламентської трибуни, залишаються на периферії медіапростору політичної еліти, отже, не поширюються в інформаційному просторі. Наприклад, позиція, висловлена російським депутатом В. Федоткіним, у якій ставиться під сумнів обґрунтованість та доцільність підтримки українських сепаратистів, не була поширена жодним російським ЗМІ: «Вас ніколи не лякало, що опитування, проведені на початку цього року в Україні, і в Східній, і в Західній, показали, що менше половини населення інших територій в Україні хотіло б приєднатися до Росії? Тільки в Донбасі за приєднання було 43 відсотки, а в інших територіях – 20 відсотків, 15 відсотків, тобто не хотіли б українці об'єднуватися з Росією, вони хотіли б мати самостійність, вони хотіли б мати нормальні умови життя, але чомусь не з Росією» [40].

Фактом підтвердження існування ще одного образу Донбасу, заснованого на інтенціях дискурсу політичної еліти Росії, є твердження, що «відхід Російської армії від полів битв» буде розцінюватися усім міжнародним співтовариством «не як прояв миролюбності, а як слабкість, з відповідними наслідками для репутації Росії» [39], зміст якого підсилюється визнанням російської військової присутності на Донбасі: «Нагорі, звичайно, всіляко відхрещуються від твердження, що Росія підтримує ополченців Новоросії. Може, це й правильно в тактичному плані, проте всі визнають, що в Донбасі і в Луганську воюють тисячі добровольців з Росії» [41]. У міжнародному інформаційному просторі дискурс російської політичної еліти не позначений використанням понять «ДНР» та «ЛНР», які замінюються поняттям «південно-східні регіони України» («... ми вживаємо [у зверненні до парламентів світу – *Н.Р.*] ті висловлювання, які використовуються сьогодні міжнародними організаціями в міжнародному праві стосовно цих територій» [19]; «Ми ... уникаємо крайніх формулювань, оскільки працюємо в постійному форсованому режимі з десятками парламентів світу і хочемо, щоб нас зрозуміли, зрозуміли, де правда» [19]). На нашу думку, лексичний вихід за межі Сходу України вказує, що материковий Південь України є зоною інтересів російської зовнішньої політики та потенційним полем застосування технологій інспірації конфлікту, подібних до апробованих на Донбасі.

Проведений аналіз дискурсу Донбасу в медіапросторі політичної еліти РФ доводить, що він побудований на принципах тотальної за медіаефектом та агресивної за характером пропаганди. Неможливість використання в російському інформаційному просторі незалежних джерел інформації, жорстка цензура та інформаційна ізоляція значної частини росіян сприяли утвердженню практики здійснення політичного контролю не тільки за самим дискурсом у Росії, а і його виробленням та продукуванням конкуруючих смислів. Саме цим пояснюється відсутність опозиційних пугінському баченню тверджень щодо подій на Сході України. Ті ж поодинокі заяви незгоди, зважаючи на відсутність можливості утвердження в медіапросторі російської політичної еліти альтернативних позицій, залишалися непоміченими в середовищі російських журналістів та проігнорованими в елітному середовищі.

Концептуальною основою дискурсу Донбасу в медіапросторі політичної еліти РФ є ідея «розділеного народу» (росіяни Росії та росіяни України; росіяни та українці), коли принцип етнічної єдності в політичному сенсі домінує над принципом громадянської ідентичності. Послугування цим принципом призвело до того, що Крим та східні регіони України почали публічно позиціонуватися як території, що не можуть належати Україні, оскільки були штучно від'єднані. На тлі відсутності комплексної регіональної політики в Україні, яка б враховувала специфічні регіональні інтереси, сформовані в нашій державі (а для Донбасу це, зокрема, і отримання інформації російською мовою з українських джерел під українським кутом зору) та була зорієнтована на управління регіональними інтересами за домінування державних, Донбас став активним споживачем політичного обману. На нашу думку, сьогодні для України найбільш важливим завданням є повернення Донбасу в інформаційний простір України, насамперед як реципієнта інформації з українським громадянським контентом. Саме це сприятиме тому, що міфологеми дискурсу Донбасу, характерні для медіапростору російської політичної еліти, не будуть користуватися політичним попитом у цьому регіоні України.

---

1. Политическая коммуникативистика: теория, методология и практика / под ред. Л. Н. Тимофеевой. – М: РАПН, РОССПЭН, 2012. – 237 с.

2. Wood B. D. The Politics of Economic Leadership: The Causes and Consequences of Presidential Rhetoric / B. D. Wood. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 2007. – 232 p.

3. Wood B. D. The Myth of Presidential Representation / B. D. Wood. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 240 p.

4. Wood B. D. Presidential Saber Rattling: Causes and Consequences / B. D. Wood. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 203 p.

5. Список каналів, доступних при установке комплекта спутниковых антенн для просмотра пакета бесплатного спутникового ТВ Пакет «Україна» в Донецке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://donetsktv.at.ua/index/paket_ukraina/0-15

6. Більш ніж третина жителів Південного Сходу України розчарувалася в російських ЗМІ – опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/256212.html>

7. Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине. Глава государства встретился с представителями средств массовой информации и ответил на ряд актуальных вопросов, касающихся, в частности, ситуации на Украине. 4 марта 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/20366>

8. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай». Владимир Путин принял участие в итоговой пленарной сессии XI заседания Международного дискуссионного клуба «Валдай». Тема заседания – «Мировой порядок: новые правила или игра без правил?». 24 октября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46860>

9. Интервью немецкому телеканалу ARD. Владимир Путин ответил на вопросы представителя немецкого телеканала ARD Хуберта Зайпеля. Запись интервью состоялась 13 ноября во Владивостоке. 17 ноября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47029>

10. Всероссийский молодёжный форум «Селигер-2014». Владимир Путин посетил 10-й Всероссийский молодёжный форум «Селигер-2014». 29 августа 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46507>

11. Прямая линия с Владимиром Путиным. В прямом эфире телеканалов «Первый», «Россия 1», «Россия 24», радиостанций «Маяк», «Вести FM» и «Радио России» вышла специальная программа «Прямая линия с Владимиром Путиным» 16 апреля 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/49261>

12. Переговоры в «нормандском формате». В Минске состоялась встреча Владимира Путина, Ангелы Меркель, Франсуа Олланда и Петра Порошенко по урегулированию ситуации на Украине. На заключительном этапе к ним присоединилась спецпредставитель председателя ОБСЕ в Контактной группе по урегулированию ситуации на Украине Хайди Тальявини. 12 февраля 2015 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47664>

13. Интервью ежедневной египетской газете «Аль-Ахрам». В преддверии визита в Арабскую Республику Египет Владимир Путин дал интервью ежедневной газете «Аль-Ахрам». 9 февраля 2015 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47643>

14. Телефонный разговор с Федеральным канцлером Германии Ангелой Меркель. По инициативе германской стороны состоялся телефонный разговор Владимира Путина с Федеральным канцлером Федеративной Республики Германия Ангелой Меркель. 10 января 2015 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47464>

15. Телефонные разговоры с Ангелой Меркель и Франсуа Олландом. Владимир Путин в телефонных разговорах 25 января с Федеральным

канцлером Германии Ангелой Меркель и 26 января с Президентом Франции Франсуа Олландом обсудил резко обострившуюся ситуацию на юго-востоке Украины. 26 января 2015 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47526>

16. Телефонный разговор с Ангелой Меркель, Франсуа Олландом и Петром Порошенко. Состоялся телефонный разговор Владимира Путина с Федеральным канцлером Федеративной Республики Германия Ангелой Меркель, Президентом Французской Республики Франсуа Олландом и Президентом Украины Петром Порошенко. 30 апреля 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/49378>

17. Телефонный разговор с Федеральным канцлером Германии Ангелой Меркель. По инициативе германской стороны состоялся телефонный разговор Владимира Путина с Федеральным канцлером Федеративной Республики Германия Ангелой Меркель. 10 января 2015 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47464>

18. Большая пресс-конференция Владимира Путина. Общение главы государства с журналистами транслировали телеканалы «Первый», «Россия 1», «Россия 24», радиостанции «Радио России», «Маяк», «Вести ФМ». На пресс-конференцию были аккредитованы 1259 российских и иностранных журналистов. 18 декабря 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47250>

19. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 10 октября 2014 г& [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4144/>

20. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 04 апреля 2014 г& [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4057/>

21. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 19 ноября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4177/>

22. Соціологічні опитування. Регіональний розподіл [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.uceps.org/ukr/socpolls.php?cat_id=120

23. Обращение Президента России Владимира Путина. 21 июля 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46262>

24. Президент России Владимир Путин обратился к ополчению Новороссии. 29 августа 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46506>

25. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 13 мая 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4078/>

26. Встреча с членами фракций политических партий в Государственной Думе. В Ялте состоялась встреча Владимира Путина с членами фракций политических партий в Государственной Думе. 14 августа 2014 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46451>

27. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 20 марта 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4045/>

28. Заседание Совета по развитию гражданского общества и правам человека. В Кремле под председательством Владимира Путина прошло заседание Совета при Президенте по развитию гражданского общества и правам человека. 14 октября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

29. Президент России Владимир Путин обратился к ополчению Новороссии. 29 августа 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46506>

30. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 8 апреля 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4262/>

31. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 10 апреля 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4266/>

32. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 21 ноября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4181/>

33. Заявления для прессы и ответы на вопросы журналистов по итогам российско-венгерских переговоров. 17 февраля 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/47706>

34. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 22 апреля 2015 г <http://transcript.duma.gov.ru/node/4272/>

35. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 28 января 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4218/>

36. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 20 марта 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4248/>

37. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 13 мая 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4078/>

38. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 17 июня 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4103/>

39. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 20 мая 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4087/>

40. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 10 июня 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4096/>

41. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 23 января 2009 г., N 69 (1042) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/408/>